

MIKOŁAJ GOMÓŁKA (ok. 1535- ok. 1591),

- współczesny Orlandowi di Lasso (1532-1594).
  - rr. Sandomierz, od 1545 chłopiec-dyszkancista na dworze Zygmunta Augusta.
    - .. nauka u **Johannesa Klausza**, fistulatora (flet, instr. stroikowe).
    - .. od 1558 pełnoprawny instrumentalista, podróże Gdańska, Wilno, Piotrków;
    - .. na dworze król. zetknął się z **Wacławem z Szamotuł, Leopolitą, Bakwarkiem**.
    - .. w 1566 powrócił do Sandomierza: funkcje związ. z sądownictwem (ławnik),
    - .. w 1572 eksponowane stanowisko zastępcy wójta miejskiego.
    - .. od 1580 ponownie w Krakowie, wydanie *Melodie na psalterz polski*.
    - .. Kraków: muzyk biskupa **Piotra Myszkowskiego** (dedykował mu *Psalterz*).
    - .. w 1587 porzucił służbę na dworze, podjął poszukiwania górnicze na pd. Pl (bez sukcesów);
borykał się z trudn. finans?
    - .. Kraków: od 1590 muzyk kanclerza **Jana Zamojskiego** (z synem Michałem).

KANCJONALY:

- Rzeczpospolita w okresie **reformacji**: panowały **swobody religijne**.
  - trzy główne nurtы polskiego różnowierstwa protestanckiego w XVI i na początku XVII w.:
(1) **luteranizm**, (2) **kalwinizm**, (3) ruch *Braci Czeskich*.
  - **Bracia Czescy**: w Wielkopolsce, na Kujawach i w woj. sieradzkim,
  - **luteranie**: w Wielkopolsce, na Śląsku, w miastach Prus Królewskich (Gdańsk, Toruń),
  - **kalwini**: w Małopolsce i na Litwie (po 1556): popularność szlachty i magnaterii (Radziwiłłowie, Ossolińscy, Sapiehowie).

- podstawowe założenie reformacji: uaktywnienie wiernych i uczynienie liturgii jasną i bardziej zrozumiałą,

- aby to zrealizować, stworzono śpiew wspólnoty (niem. *Gemeindegesang*), rozbrzmiewający już nie w języku łacińskim, lecz w językach **narodowych**.

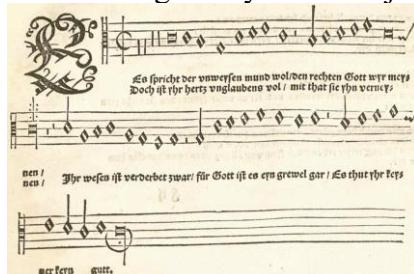
- **Kancjonał** zaczął być wykorzystywany przez wyznawców w codziennych praktykach religijnych: pomagał w pielęgnowaniu wiary oraz uczył życia chrześcijańskiego.

- najw. oficyny: Kraków, Królewiec i Brześć Litewski,

- 1554: pierwszy śpiewnik Braci Czeskich.

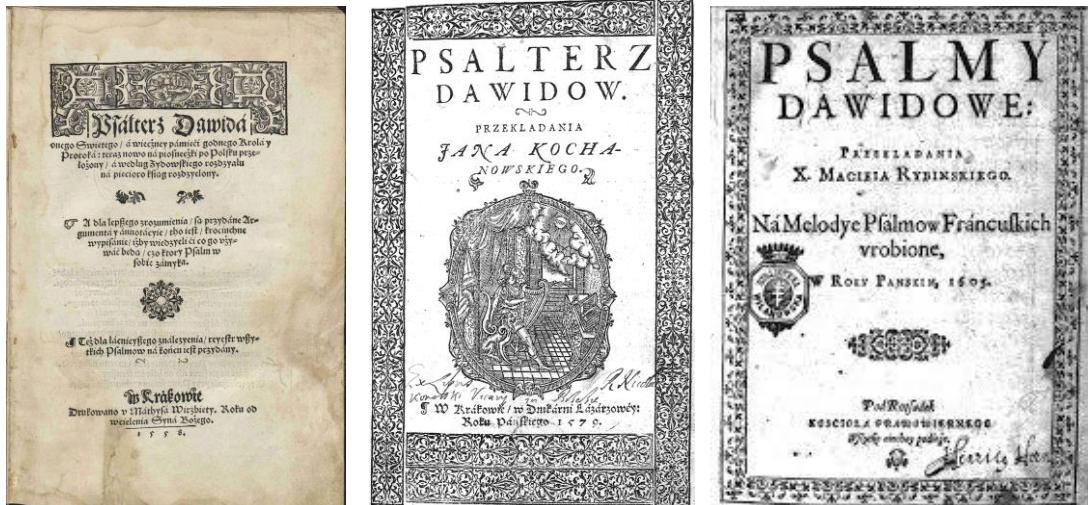
- Mateusz Siebeneicher (1558-1561) i Łazarz Andrysowicz (1545-1567): **jedno- i wielogłosowe** opracowania pieśni (w formie pojedynczych luźnych pojedynczych druków),

- większość zebrano w „kancjonały składane”: **Kancjonał puławski** (biblioteka Czartoryskich w Puławach; Kancjonał Zamoyskich (Biblioteka Ordynacji Zamoyskich w Warszawie).

MUZYKA: Zrąb repertuarowy kancjonałów tworzyły utwory religijne przejęte przez kościół protestancki ze spuścizny łacińskiej (= katolickie: **kontrafaktury**), - później nowe utwory: największą popularność zdobyły pieśni **Cypriana Bazylka** i **Wacława z Szamotuł** (związani z dworem wojewody wileńskiego Mikołaja Radziwiłła):

- Dużą część repertuaru stanowią **psalmy**: w PL 3 przekłady:
  - **Jakuba Lubelczyka** (1558),
  - **Jana Kochanowskiego** (1578)
  - **Macieja Rybińskiego** (1605):

- prostota formy (strofy ośmiozgłoskowe), później b. skomplikowane: strofy o wersach dłuższych (11- 12- i 13- zgłoskowych)

- Śpiewnik Jana Seklucjana (1510-1578): był kaznodzieją parafii polskiej w Królewcu (Prusy Książęce): 1545, 1-głosowe:

<http://kancjonal.pl/kancjonal.php>

<https://www.polityka.pl/pomocnikhistoryczny/171816.1.muzyka-protestantyzmu-przepedza-diabla-dostarcza-radosci.read>

PIEŚNI POLIFONICZNE:

Cyprian Bazylk (1535-1600),

- ok. 1555 Kraków; zwolennik kalwinizmu; ceniony poeta, poezja okolicznościowa;
  - 1558 wyjechał na Litwę: muzyk i poeta u Mikołaja Radziwiłła Czarnego (Wilno: razem z przebywającym już tam [Wacławem z Szamotuł](#)),
  - 1569–1570: właściciel drukarni w Brześciu Litewskim.
  - 12 prostych 4-gł. pieśni reformacyjnych:
  - w kancjonale Jana Zaremba (Brześć Litewski 1558).

Cantus   Z głę- bo- -ko- -ści grze- -chów mo-

Altus   Z głę- bo- -ko- -ści grze- -chów -mo-

Tenor   Z głę- bo- -ko- -ści grze- -chów mo-

Bassus   Z głę- 'bo- -ko- -sci grze- -chów mo-

A musical score for four voices (Soprano, Alto, Tenor, Bass) in common time. The vocal parts are arranged in two staves each. The lyrics are: "ich wo-lam k to-bie mi-ly Pa-nie, wy-". The score includes measure numbers 5 and 10, and a dynamic marking "ff" (fortissimo) at the end of the page.

15

29. Cyprian Bazylik: *Psalm CXXIX „Z głębości grzechów moich”* z Kancjonalu Zamoyskich. Kraków 1558-1561 M. Siebeneicher, opr. Zygmunt M. Szwejkowski w WDMP 34.

S.E. Klonowic, *Hebdomas*, k. Giij (T) oraz k. Giij verso (B)

<http://www.youtube.com/watch?v=4AfYDEbKquk>

Np.: *Z głębokości grzechów (Psalm 130):*

Sebastian Klonowic (1545?-1602): → Kraków 1581

- poeta polski i łaciński, podpisujący się łacińską wersją nazwiska: **Acernus**.
  - sprzyjał ruchowi reformacyjnemu (na pograniczu dwóch epok literackich);
  - wykładowca w Akademii Zamojskiej, sympatyk ruchu reformacyjnego.
  - najbardziej znane dzieło: "*Flis, to jest Spuszczanie statków Wisłą i innymi rzekami do niej przypadającymi*" (1595): zapis flisackiej podróży poety Wisłą do Gdańska: reportaż uzupełniony o wstawki moralistyczne.

- 10 pieśni 4-gł.: odkryte w Lublinie w 2002 (unikatowy egzemplarz z 1581: krakowska oficyna Garwolczyka) → Kraków 1581: *Hebdomas, to jest siedem tegodniowych piosnek...*

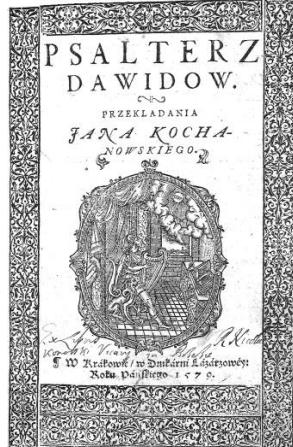
<http://www.youtube.com/watch?v=EHwG4QK1Wbc> - Gregorianum

Mikołaj Gomółka 1580: 150 pieśni 4-gł.

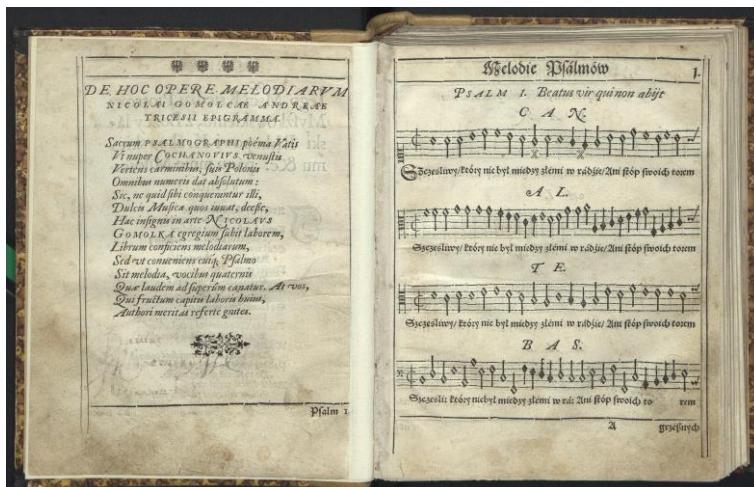
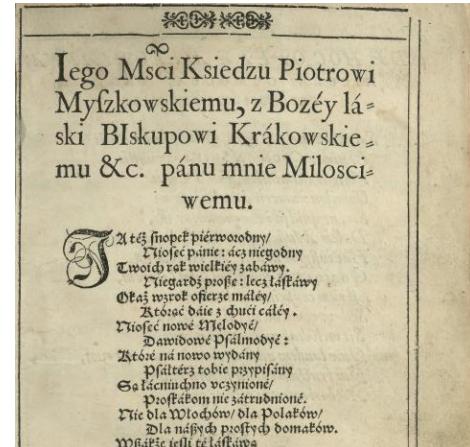
Melodie na psalterz polski przez M.G. uczynione (druk: Kraków 1580, w oficynie drukarskiej **Jana Januszowskiego** (spadkobiercy „Oficyny Łazarzowej” Lazarza Andrysowicza): dedykowane ➔ **P. Myszkowskiemu:**
<https://polona.pl/item/melodiae-na-psalterz-polski.Nzk3MTM4ODQ/20/#item>

Rok wcześniej (1579) wyszedł przekład **Jana Kochanowskiego:**

1579

1580

.. zach. się 9 egz.;

.. ani Gomółka, ani Kochanowski nie byli protestantami,

- umuzycznione przez Gomólkę psalmy w języku **ojczystym** to idea całkowicie zgodna z duchem **reformacji**:

- w przedmowie Gomółka wyjaśnił w krótkim wierszyku cel skomponowania utworów:

„Są łaciuchno uczynione, / Prostakom nie zatrudnione / Nie dla Włochów, dla Polaków / Dla naszych prostych domaków”.

- więc: utwory nieskomplikowane, przeznaczone dla zwykłych ludzi, czyli owych „prostych domaków”,

.. uchodzą na pomnik kultury starop., a nazwisko G. urosło do rangi symbolu dawnej muzyki.

.. jedyne dzieło G., 150 krótkich utworów o prostej fakturze (bez rozbudowanych imitacji), z przeznaczeniem do muzykowania powszechnego;

- małe rozmiary:

.. faktura akordowa, choć koncipowane polif., linearnie.

.. w przeciwnieństwie do typowych psałterzy i **kancjonalów reformacyjnych** (ewang. czy hugenockich), nie są oparte na c.f., choć materiał melod. nawiązuje (parafraza, niekiedy cytat) do pieśni z kancjonałów pol. i europ. (np. chorał protest.: *Ein feste Burg Lutra*).

>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>

https://www.youtube.com/watch?v=0-05ofXn_Os&list=RDAion_tq8-bY&index=5 ps. 47 (Kleszczmy)

<https://www.youtube.com/watch?v=g4DJQUmoWqo> – Ps. 63 – stare

https://www.youtube.com/watch?v=UAPXSc5UN6Y&list=RDAion_tq8-bY&index=5 – 22 niecście chwale

<https://www.youtube.com/watch?v=4vQovdY2PDQ> – Ps. 122 - jw

https://www.youtube.com/watch?v=Aion_tq8-bY – Ps. 132 – jw.

<https://www.youtube.com/watch?v=qIBZcKaKQ> PS. 137: *Siedzqc nad niskimi*

Kleszczmy rękomą wszyscy zgodliwie psalm XLVII

(data pierwszego wydania: 1580)

muzyka: Mikołaj GOMÓŁKA
(1537 - 1609)
słowa: Jan KOCHANOWSKI
(1530 - 1594)

Soprano: Kleszcz-my rę - ko - ma wazy - sycy zgo - dli - wie,
 Alto: Kleszcz-my rę - ko - ma wazy - sycy zgo - dli - wie,
 Tenor: Kleszcz-my rę - ko - ma wazy - sycy zgo - dli - wie,
 Bass: Kleszcz-my rę - ko - ma wazy - sycy zgo - dli - wie,

Niecie chwałę, mocarze,
Panu mocniejszemu

psalm XXIX

(data pierwszego wydania: 1580)

muzyka: Mikołaj GOMÓŁKA
(1537 - 1609)
słowa: Jan KOCHANOWSKI
(1530 - 1594)

Soprano: Nie - ście chwa - le, mo - ca - rze, Pa - nu mo - cnię - szu - mn, Je - go
 Alto: Nie - ście chwa - le, mo - ca - rze, Pa - nu mo - cnię - szu - mn, Je - go
 Tenor: Nie - ście chwa - le, mo - ca - rze, Pa - nu mo - cnię - szu - mn, Je - go
 Bass: Nie - ście chwa - le, mo - ca - rze, Pa - nu mo - cnię - szu - mn, Je - go

2007 © Związek Chórów Kościelnych Cecilianna
Zarząd Główny ul. Dworcowa 3, 00-815 Warszawa
tel. (02) 691 10 00 fax (02) 691 10 01
<http://www.biblioteka.cecilianna.pl>

Do użytku publicznego.
<http://www.biblioteka.cecilianna.pl>

.....
TEKST: Przekład **Jana Kochanowskiego** wyjątkowo atrakcyjny, o nowoczesnej, renes. formie poet., z regularnym akcentem i złożona składnią; forma poet. wcześniej w Pl nie znana (G.: „*wdarł się na skałę Kalijopy, gdzie dotąd nie było znaku polskiej stopy*”).

Nowoczesność tekstu poetyckiego polega na: (1) **Prozodia**; (2) **Wersyfikacja**.

(1) **Prozodia**: umiejscowienie **stalego akcentu**: dop. w XVI w. ustalił się **stary** akcent na penultimie (akcent **paroksytoniczny**: napisalem), rzadko **proparoksytoniczny** (naPisałbym) > przewaga rymów żeńskich (ogrOMna/zapOMna); rymy męskie (toń/dłoń).

Ale: kadencja muz. ma charakter **oksytoniczny** (stąd trudność dla kompozytora, bo konflikt akcentów).

(2) **Wersyfikacja**: wersy cezurowane **średniówką** (=2 hemistychy), często zwierane ze sobą **przerutnią** (=enjamembent): ➔ niezgodność m. układem rytm. a składniowo-intonacyjnym; dokończenie zdania/zwrotu w nast. wersie).

Kochanowski 1579:	Gomółka 1580:
Żniwa swego pierwszy snop tobie ofiaruję Cny Myszkowski, którego dobrodziejstwem czuję Uwiążane swe serce; bo komu jest tajna Twa łaska przeciwko mnie i chęć niezwyczajna? [...]	Ja też snopek pierworodny Niosęc Panie: acz niegodny Twoich rąk wielkiej zabawy Nie gardź proszę: lecz łaskawy [...]

.. **przerzutnia** w muzyce EU **nie** była zjawiskiem nowym (chanson, madrygał), ale w PL musiało nastręczać muzykom wiele problemów (dotąd ich nie podejmowano);

.. repertuar **pieśni reformacyjnych** (kancionały ewang, hugenockie, Braci Czeskich) był związ. z j. pol. tylko mechanicznie (bo przenoszono repertuar obcy, **kontrafaktury i tłumaczenia**),

- teksty nie rzutowały na konstrukcje muz. (monod. i polif);

.. pieśni Wacława z Sz. (8) i Cypriana Bazylika (12), Szymonowica (7): materiał zbyt skromny, nie wykazują wyraźnych korelacji, a teksty są dość słabe (gł. A.Trzecieski, Lubelczyk).

WNIOSEK: **Gomółka** stał się twórcą **podstaw polskiej deklamacji muz.**

Związek słowa i muzyki można rozpatrywać na 3 płaszczyznach:

(1) semantycznej,

(2) prozodycznej.

(3) składniowej/syntaktycznej.

ad 1. Płaszczyzna **semantyczna**: WYRAŻANIE/ILUSTROWANIE TEKSTU:

.. oprac. muz. podporządkowane jest warstwie **treściowej** i wyrazowej tekstu

- (imitacja słowa i więz sł-muz. była naczelnym hasłem renes.):

- na tym polega wyjątkowość *Melodii* (konsepcja rządka w eu. psałterzach, a typowa dla madryg. i motetów).

.. wykorz. środki dobrze znane w XVI, jak:

> dobór **modusu** (psalmy o char. radosnym w jońskim/miksolid., a o char. smutnym/dramat. w doryckim, fryg.);

> dobór np. niskiego **rejestru**, wolnego **tempa**, nagromadzenie dyson.: *Siedząc nad niskimi brzegami Babilońskiej wody* (ps. 137: opowiada o niedoli Żydów wygnanych do Babilonii):

- smutek i tęsknota odmalowane poprzez niski rejestr głosów na początku utworu:

https://www.youtube.com/watch?v=vq_IBZcKaKQ

> ps. radosne mają muz. o char. tanecznym (*Kleszczmy rękoma*).

- Imitacja w celach ilustracji („zacznijcie” Ps. 96); przy tekście „Głupi mówi w sercu swoim” muzyka też „glupia”? (=prostaka forma, wąski ambitus, błędna prozodia i menzuracja).

> **Madrygalizmy/„Augenmusik”**: Ps. 40 „czekałem z cierpliwością, a Pan mię obaczył” (=S/A: skrzyżowanie głosów, dopiero później S wychodzi ponad A).

> Psalm 45b *Serce mi każe śpiewać*: imitacje głosów, niełatwne melodie i śmiałe

współbrzmienia. Pod koniec utworu „*pisarz pismo leje*” = również melodia opada coraz to niżej, niczym spływający z pióra atrament.

ad 2. Płaszczyzna PROZODYJNA

U Kochanowskiego przewaga rymów żeńskich (na penultimie), ubóstwo rymów męskich (na ultimie). G. wprowadził normę **odwzorowania paroksytonicznego**:

= pierwsza udana próba przeniesienia cech akcentowych j.pol. na konstrukcje muz.

Trzy zasady deklamacjne:

- **dekl. imitująca**: naśladująca prozodie języka; narzędziem odwzorowania akcentów jest rytm (sylaby akcent = wartości dłuższe).
- **dekl. zdeformowana**: świadoma transakcentacja muz. jest środkiem zamierzonej stylizacji tanecznej (45: *Kleszczmy rękoma*, 29: *Nieście chwałę mocarze*). Świadome wprowadzenie akcentu oksytonicznego, świadome zniekształcenie prozodii jęz. staje się środkiem wyrazu, stylizacji tanecznej: jest właściwa piosenkom tanecznym; transakcentacja świadomie przeciwstawiona deklamacji „uczonej”, poprawnej.

<https://www.youtube.com/watch?v=Oy8IB9PVkRo> - stare

https://www.youtube.com/watch?v=j1_F3Z9_K0&list=PL7EaEDKyaQ_b9OA9r_0NpZWr-bz3IhFPx PS. 29

- **dekl. inicjalna** (sporad.): relikt dawnej tradycji jęz. właściwej dla Pl. pd („czechizmy”), z kt. G. pochodził (Sandomierz).

ad 3. Płaszczyzna SKŁADNIOWA

U Kochanowskiego najczęściej budowa **stroficzna**, rzadziej **stychiczna**:

Wiersz stroficzny - zbudowany z wyraźnie zaznaczoną zwrotką.

Wiersz stychyczny - zbudowany z wersów ciągłych, nie występują podzielenia na strofy (zwrotki, np. „Pan Tadeusz” Mickiewicza).

.. w przyp. budowy strof. G. opracował **tylko 1 zwrotkę** (następne, o tej samej liczbie wierszy i sylab, do tej samej muzyki), a budowy stychicznej: do pierwszego **2- lub 4-wiersza**.

.. G. wprowadził nową koncepcję frazy muz., podporządkowanej cezurom poet.:

- uwydatnienie **średniówka** (nowy środek wykszt. przez Kochan.):

- G. wykazywał świadomość wagi tej cezury: wyksztalciał zasadę **wewnętrznego**

cezurowania frazy w miejscu średniówka (ale nie formalistycznie: rezygnował w przyp. cezur log. słabych);

.. w relacji z klauzulami wersu wykorzystuje dod. wyróżniki: gdy klauzula oksyton. (rym meski), to średniówka paroksyton. (i odwrotnie). Towarzyszy temu przemienność typów kadencyjnych).

- uwydatnienie **przerzutni** (również nowy środek Kochan.): G. podporządkował formę muz. **niesymetrycznej frazie poetyckiej**: nie rymom, lecz przestankom semantyczno-log.

.. G. zacierał cezury w miejscach klauzul (lub stos. dodat. kadencje w miejscach przerzutni)

Np.:

Ps. 22:

Boże, czemuś mię, czemuś mię, mój wieczny //

Boże, opuścił w mój czas ostateczny // ...

Ps. XLIX:

Słuchaj co żywo, wszyscy ziemskie kraje

Nakłońcie uszy i kiedy dzień wstaje,

I kiedy gaśnie, i słoneczny

Promień dojmuje i którym mróz wieczny.

10

- szu i kę - dę dzień wstę - je, I kę - dę gá - - énie, i kó - rytm
- szu i kę - dę dzień wstę - je, I kę - dę gá - - énie, i kó - rytm
- szu i kę - dę dzień wstę - je, I kę - dę gá - - énie, i kó - rytm
- szu i kę - dę dzień wstę - je, I kę - dę gá - - énie, i kó - rytm

15

slo - ne - czny Pro - mién doj - mu - je, i kó - [rym] mróz wie - czny.
slo - ne - czny Pro - mién doj - mu - je, i kó - rym mróz wie - czny.
slo - ne - czny Pro - mién doj - mu - je, i kó - rym mróz wie - czny.
slo - ne - czny Pro - mién doj - mu - je, i kó - rym mróz wie - czny.

[ks. s. 213]

- .. dokonał **rzutowania przerzutni** na konstrukcje muz.: przesuwając kadencję z klauzuli wersu na miejsce wyznaczone przez **przerzutnię**,
- .. **przelamał** utrwaloną przez wieki tradycję cezurowania symetrycznego (klauzule wers.),
- .. **brak** jednak konsekwencji: *pomijał przerzutnię* m. dalszymi strofami (bo: koncepcja stroficzna) lub między odpowiednimi wierszami (w przypadku wiersza stychicznego),
- zatem zdecydowana kadencja kończąca cały utwór powodowała tu rozbicie całości syntakt.-log.